

שולדיק איז דער וועלט-אונטערגאַנג!

ווי איר האָט מסתמא² באַמערקט, האָט דער ייִדישער טעם-טעם שטאַרק פֿאַרשפּעטיקט. זינט אונדז מוחל³, אָבער שולדיק איז דער וועלט-אונטערגאַנג – גייט זיך קלאָגן ביי די מאַיאס! זייער קאַלענדאַר ענדיקט זיך דעם 21סטן דעצעמבער 2012. אַ סך מענטשן דרינגען⁴ דערפֿון, אַז פונקט דעם טאָג וועט פֿאַרקומען דער קץ⁵. נאָך אַ מאָל, וועט איר זאָגן! דאָס האָבן מיר אויך געזאָגט. האָבן מיר געהאַט דעם מאָדנעם איינפֿאַל צו מאַכן אַ רשימה⁶ פֿון אַלע וועלט-אונטערגאַנגען וואָס מען האָט שוין פֿאַרויסגעזען. די רשימה איז זייער אַ לאַנגע, דערפֿאַר האָבן מיר פֿאַרשפּעטיקט. זעט נאָר: זינט די רוימישע אימפעריע איז אונטערגעגאַנגען, האָט מען פֿאַרויסגעזאָגט נישט ווייניקער ווי 183 סוף⁷ פֿון דער וועלט. האָבן מיר סוף-פל-סוף⁸ באַשטימט צו פֿאַרקירצן די געשיכטע. וואָס שייך⁹ דעם מאַיא-קאַלענדאַר, האָט דייוויד סטואַרט, אַ ספּעציאַליסט פֿונעם אַוניווערסיטעט אין אָסטין (טעקסאַס) אויסגעפֿונען אַ טעות¹⁰ אין דער רעכענונג: כאַפט נישט¹¹, מיר האָבן נאָך אַ ביסל צייט! מיר וועלן איינך נישט לאַנג בריינען¹² מיט סטואַרטס דערקלערונגען: מיר האָבן געפרוווט פֿאַרשטיין און אויך דאָס האָט אונדז אַ היפש ביסל פֿאַרשפּעטיקט...

נאָר אַפֿילו¹³ אויב מע רעכנט זיך ניט מיט די מאַיאס, בלייבן אונדז נאָך אַ סך אַנדערע וועלט-אונטערגאַנגען: רעליגיעזע, ווי דער קריסטלעכער אַפֿאַקאַליפּס, וואָס די „מילענאַריסטן“ האָבן אים שוין פֿאַרגעזאָגט אויף יאָר 1000 און 2000, און וויסנשאַפֿטלעכע¹⁴ (אָדער פּשוט¹⁵ וויסנשאַפֿטלעכע). די קאָמפּיוטער־פֿע קען קומען פֿונעם קאָסמאָס: די זון-אַקטיוויטעט וועט זיך פֿאַרגרעסערן און אונדז באַמבאַרדירן מיט שעדלעכע שטראַלן¹⁶, אַ שוואַרצער לאַך קען אונדז איינשלינגען, די ערד קען זיך צונויפֿשטויסן¹⁷ מיט אַ קאָמעט, אַן אַסטעראָיד אָדער גאַר אַן אַנדער פּלאַנעט וואָס פֿליט גראָד¹⁸ אין אונדזער ריכטונג דורכן רוים¹⁹ (ס'איז דאָ שוין אַפֿילו מענטשן וואָס האָבן זיך דערוואַסט אַז יענער פּלאַנעט טראָגט דעם שיינעם נאָמען ניבירון). ס'איז דאָ אויך אַ טעאָריע אַז די ערד און אַנדערע פּלאַנעטן, און אַפֿילו נאָך מער הימל־קערפּערס אין דער גאַנצער גאַלאַקטיק וועלן זיך אויסשטעלן אין איין שורה²⁰ און דאָס וועט זיין זייער שלעכט. אַנדערע וואָרענען²¹ פֿאַר סכנות²² וואָס קומען פֿון דער ערד גופּא²³ (ווי אַן אויסבראַך פֿון אַ „סופּערוואָקאַן“ אָדער אַ גרויסע ענדערונג אין דער ריכטונג פֿונעם מאָגנעטישן פֿעלד פֿון דער ערד) אָדער פֿון דער מענטשלעכער אַקטיוויטעט – ווי דער לאַך אין

[סוף זייט 8]

1. fin du monde/end of the world 2. MISTOME probablement/surely 3. ... MOYKHL excusez-nous/forgive us 4. déduisent/deduce 5. KETS avènement du Messie, fin des temps/Messiah's coming, end of time 6. RESHIME liste/list 7. SOFN fins/ends 8. SOFKL-SOF finalement/finally 9. ... SHAYEKH en ce qui concerne/concerning 10. TOES erreur/error 11. doucement!/take it easy! 12. ennuyer longtemps/babble on 13. AFILE même/even 14. scientifiques/scientific 15. KMO'y pseudo- 16. rayons nocifs/harmful rays 17. se heurter/collide 18. justement/straight 19. espace/space 20. shure ligne/line 21. mettent en garde/warn 22. SAKONES dangers 23. GUFU elle-même/itself

שוין צען יאָר אַז עס קומט פֿאַר אין פּוילן (זינט 2008 אין וואַרשע) אַ זומערקורס פֿון ייִדישער שפּראַך און ליטעראַטור, אַרגאַניזירט דורך דער שלום-פֿונדאַציע.¹ דעם לעצטן זומער האָט העלען חדש², אַ תּלמידה³ פֿון די קורסן אין פֿאַריזער ייִדיש-צענטער, אַנטייל גענומען אין דעם פּראָגראַם.

אַ וואַרשעווער זומער (אויסצוגן פֿון אַ טאָגבוך) פֿון העלען חדש

זונטיק דעם 3טן יולי

אין אַוויאָן, ענדלעך ! ס'איז געווען קאָמפּליצירט אַוועקצופֿאַרן פֿון פֿאַריז : איך האָב געדאַרפֿט אַוועקפֿליען נעכטן, אָבער ער-פֿראַנס מאַכט איבער-רעזערוואַציעס און, אָנגעקומען אין אַעראָפּאָרט, האָב איך זיך דערוווסט אַז איך בין אויף אַ וואַרט-רשימה⁴. סוף-פֿל-סוף⁵ בין איך געבליבן אין פֿאַריז איין טאָג לענגער ווי גערעכנט. ס'איז ניט קיין קאָטאָסטראָפֿע, ווי באַלד די לעקציעס פֿון דעם זומער-אוניווערסיטעט הייבן זיך אָן ערשט מאָנטיק, אָבער פֿאַרט אַ פֿאַרדראָס⁶. איך קוק אויס אומגעדולדיק צו זיין אין וואַרשע. אָנגעקומען אין וואַרשעווער אַעראָפּאָרט : שוין דאָס ערשטע ייִדישע וואָרט ! זוכנדיק וווּ איך קען צוריקקריגן מיין טשעמאָדאָן⁷, האָב איך געזען אַן עלעקטראָנישן טאָוול מיט אָנווייזונגען אויף פּויליש וואָס איך האָב צו ערשט ניט פֿאַרשטאַנען „פּאַס⁸ 1, פּאַס 2 אַזוי“ וו.⁹ דאָן איז דאָס אַריבערגעגאַנגען אויף ענגליש „בעלט 1, בעלט 2...“ אַוודאי¹⁰, פּאַס ! אַ ייִדיש וואָרט פֿאַר מיר ! אַ מחיה¹¹ !

שבת¹² דעם 9טן יולי

היינט בין איך, מיט מיין חֲבֵרָטע¹³ אַני, זייער לאַנג געגאַנגען שפּאַצירן דורך דער שטאָט, דער עיקר¹⁴ אין די אַמאָליקע ייִדישע קוואַרטאַלן. פֿון אַ פֿריערדיקער רייזע אין וואַרשע מיט עטלעכע יאָרן צוריק האָב איך געדענקט אַז אַלץ איז חרובֿ געוואָרן¹⁵ און אויף ס'ניי אויפֿגעבויט געוואָרן נאָך דער מלחמה¹⁶ (ווי אייגנטלעך¹⁷ אַ גרויסער טייל פֿון דער שטאָט, אָבער אין שטח¹⁸ פֿונעם געטאָ האָבן די דייטשן אַלץ גרונטיק אַרונטערגעריסן, ניט נאָר די באַמבעס און קאָמפֿן האָבן צעשטערט דעם טייל שטאָט) ; אַז עס בלייבט איצט גאַרנישט פֿון אַמאָליקן ייִדישן וואַרשע, אַז נאָר טאָוולען און דענקמעלער¹⁹ דערמאָנען אַז טויזנטער – הונדערטער טויזנטער – ייִדן האָבן דאָ געווינט. איך האָב געדענקט דעם דענקמאַל פֿון די העלדן פֿונעם געטאָ-אויפֿשטאַנד²⁰, וואָס שטייט צווישן וווינ-בנינים²¹ פֿון די פֿלוציקער יאָרן, פונקט קעגן איבער אונדזער סטודענטן-הויז אויף זאַמענהאַף-גאַס. איך בין געווען גרייט גאַרנישט צו געפֿינען – אָדער אַזוי האָב איך געמיינט. אָבער אין דער צייט פֿון דער פֿריערדיקער רייזע האָב איך נאָך ניט געהאַט געלייענט די ייִדישע שרייבערס. איצט איז עס אין גאַנצן אַנדערש. מען קוקט אויפֿן פֿלאַן, מען לייענט די נעמען פֿון די גאַסן,

מען האָט אין קאָפּ דעם הויף אויף קראָכמאַלנע גאַס, וווּ דער יונגער באַשעוויס²² האָט באַקוקט די וועלט, בשעת²³ זיין טאַטע איז געזעסן אין זיין בית-דין-שטוב²⁴; פרצעס²⁵ הויז, וווּ אַזוי פֿיל יונגע שרייבערס זיינען געקומען און געקראָגן דערמונטערונג²⁶ און עצות²⁷; די אַרעמע-לייט פֿון דזשיקע גאַס, וואָס קאָדיע מאַלאַדאָוסקי דערמאָנט מיט ליבשאַפֿט און עניוּות²⁸; און אַזוי פֿיל אַנדערע זכרונות²⁹, בילדער און לידער, וואָס זיינען ענג פֿאַרבונדן מיט די גאַסן. דאָן הייבט מען אויף דעם קאָפּ און מע זעט גראַע בנינים אין סאָוועטישן סטיל, אָדער, ווייטער קיין דרום³⁰, מאַדערנע, פֿוטוריסטישע וואַלקן-קראַצערס³¹: ווי אַזוי מען זאָל ניט גרייט זיין, איז דער רושם³² מאַדנע, אומהיימלעך³³. דאָס וואָס בלייבט איז בלויז די נעמען פֿון די גאַסן, און די טאָוולען מיט די נעמען – אַוודאי נייע טאָוולען מיט אַלטע נעמען.

1. sholem... Shalom Foundation, www.shalom.org.pl 2. Hélène Khodoss 3. TALMIDE étudiante/student (fem.) 4. ... RESHIME liste d'attente/waiting list 5. SOFKL-SOF finalement/finally 6. contrariété/a pity 7. valise/suitcase 8. tapis (pol.)/belt (Pol.) 9. און אַזוי ווייטער 10. AVADE bien sûr/of course 11. A MEKHAYE quel plaisir !/how wonderful! 12. SHABES samedi/Saturday 13. kha'VERTE amie/friend (fem.) 14. ... IKER surtout/mainly 15. khorev ... détruit/destroyed 16. MILKHOME guerre/war 17. en fait/indeed 18. shETEKH zone/area 19. monuments 20. soulèvement/uprising 21. ... BINYONIM immeubles d'habitation/residential buildings 22. Isaac B. Singer (1904-1991) 23. BESHA's pendant que/while 24. BEYZDIN... tribunal rabbinique/religious court 25. PE'RETSES de Yitskhok-Leybush Peretz (1852-1915)/Peretz's 26. encouragement 27. EYTSSES conseils/advice 28. ANIVES humilité/humility 29. ZIKHROYNES souvenirs/memories 30. DOREM sud/south 31. gratte-ciel/skyscrapers 32. ROYSHEN impression 33. étrange/strange

פֿאַטאַס : העלען חדש

3

דאָכט זיך אַז אַנטקעגן דעם געמיינזאַמען שוואַ³⁸ – די נאַציס – זיינען די פּאָליאַקן גרייט צו דערמאָנען אַלע רדיפּות³⁹ און ליידן פֿון די ייִדן. אָבער געדענקען אַז דאָ האָבן געלעבט, געשאַפֿן, געשריבן ייִדן, אַז אַ קולטור האָט געבליט, איז עפּעס אַנדערש. עס בייט זיך לאַנגזאַם, מיט אַ פּאַר טאָזלען (פּרצעס הויז) און מיט דעם פּראָיעקט פֿונעם ייִדישן מוזיי⁴⁰. אַלץ מערקווירדיק⁴¹ קוקן מיר אויס די אַלע יונגע פּאָליאַקן וואָס לערנען זיך ייִדיש ביי דער שלום-פֿונדאַציע, וועלכע אַרגאַניזירט דעם זומערקורס.

אַזוי זיינען מיר געגאַנגען איבער די קוואַרטאַלן פֿון מיראָוו און מוראַנאָוו, אויף די שפּורן פֿון דעם, וואָס מיר האָבן אין קאָפּ און ווייסן אַז מיר וועלן עס ניט געפֿינען. מיר האָבן יאָ אַנטדעקט איבערבלייבן, נאָר ווינציקע : אַפּגעהאַקטע רעלסן³⁴, וואָס פֿירן אין ערגעץ ניט, אַ שטיקל פֿונעם געטאָ-מויער, וואָס מען קען געפֿינען אין אַ הינטער-הויף (און עס איז געווען שווער צו דערגרייכן ביז דאָרטן, ווייל עס איז געווען פֿאַרמאַכט שבת).

אַחוץ³⁵ דעם זיינען דאָ אַ סך טאָזלען און דענקמעלער, וואָס דערמאָנען צום מייסטנס ניט די פֿאַרגאַנגענע וועלט נאָר די פֿאַרטיליקונג³⁶ פֿון דער וועלט, דעם חורבן³⁷. אַרום דעם שטח פֿון אַמאָליקן געטאָ לויפֿט אַ פּאַס מיט אַן אויפֿשריפֿט וואָס דערמאָנט אַז דאָ איז געשטאַנען דער געטאָ-מויער.

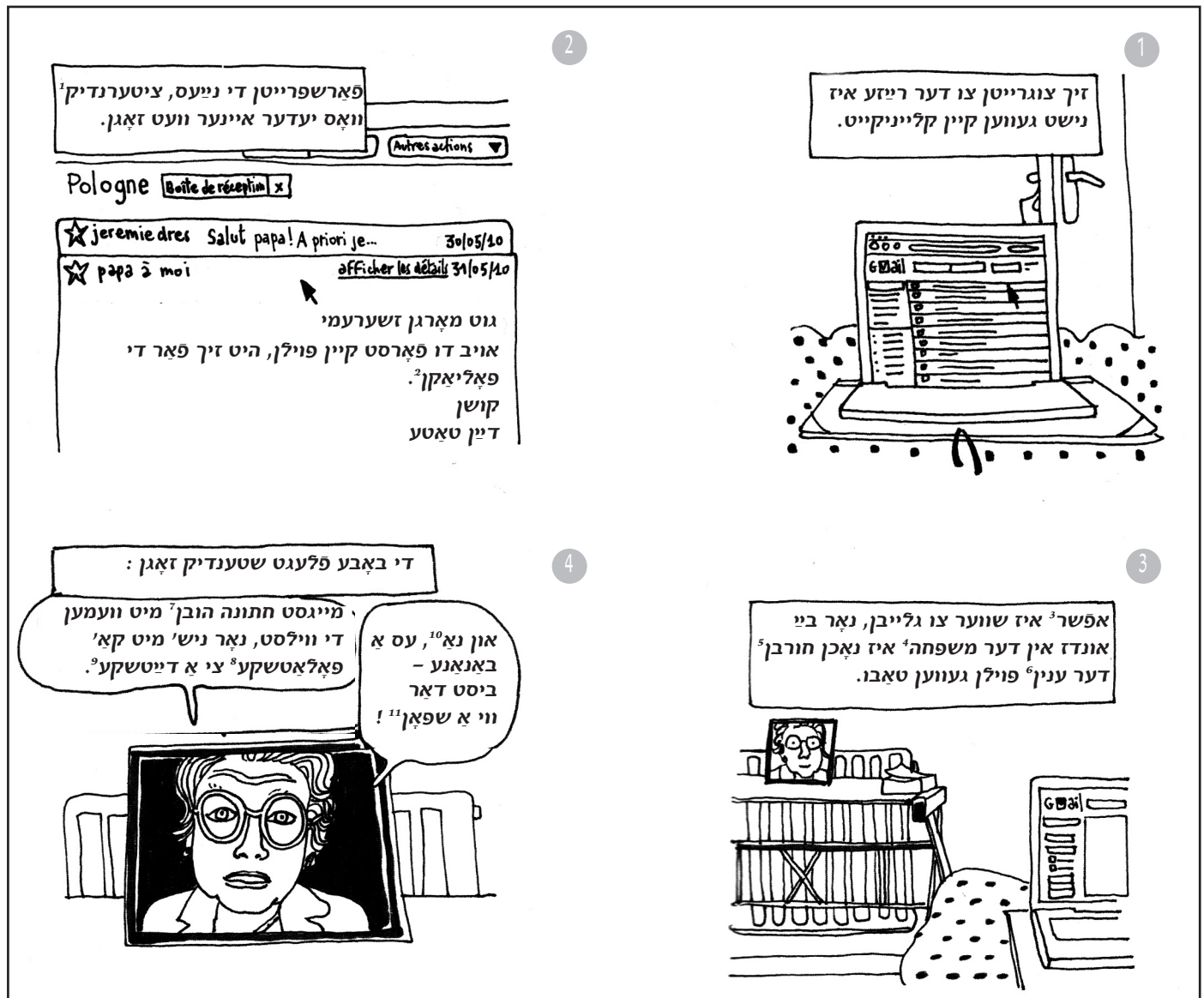
34. rails interrompus/cut-off rails 35. Akhu'ts à part/aside from 36. extermination 37. khurBM Shoah 38. ... SOYNE ennemi commun/common enemy 39. REDIFES persécutions 40. www.jewishmuseum.org.pl 41. remarquable/remarkable.

פֿאַרן אָדער נישט פֿאַרן ? אַ נײַ בוך וועגן ייִדן (און נישט-ייִדן) אין פּוילן

מיר וועלן נישט פֿאַרן באַזוכן אוישוויץ איז דער אַ ביסל צולהכעסידיקער² טיטל פֿון אַ נײַעם בוך, דעם ערשטן גראַפֿישן ראָמאַן³, געשריבן און געצייכנט דורך אַ יונגן פֿראַנצייזישן קינסטלער מיטן נאָמען זשערעמי דרעס. נאָך זײַן באַבעס טויט האָט זשערעמי באַשלאָסן צו פֿאַרן אין פּוילן אויפֿצוזוכן שפורן⁴ פֿון דער באַבעס לעבן. זײַן ברודער פֿאַרט מיט אים. זײַ באַשטימען אַז כּדי⁵ זיך צו דערוויסן וועגן דער פֿאַרגאַנגענהייט פֿון באַבע-זיידע וועלן זײַ פֿאַרן נישט אין אוישוויץ נאָר אין וואַרשע, קראָקע און דעם זײַדנס שטעטל זשעלעכאָוו. דער ראָמאַן דערציילט די רײַזע פֿון די צוויי ברידער, די ערטער וואָס זײַ באַזוכן, די פֿאַרשיידענע מענטשן מיט וועמען זײַ שמועסן, און ווי אַזוי זײַ אַנטפלעקן⁶ פֿאַרשיידענע אַספעקטן פֿון דער פֿאַרוויקלטער⁷ און אָנגעווייטיקטער⁸ פֿראַגע פֿונעם ייִדישן לעבן אין פּוילן. מיר דרוקן דאָ אָפּ אַן אויסצוג וואָס מיר האָבן איבערגעזעצט אויף ייִדיש.

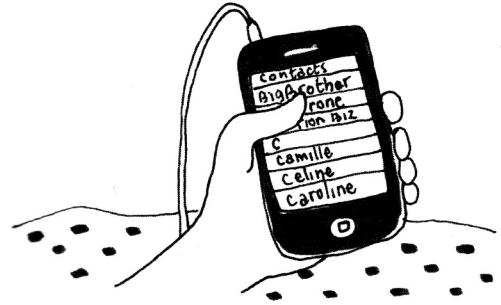
1. Jérémie Dres, *Nous n'irons pas voir Auschwitz/We Won't Go Visit Auschwitz*, éditions Cambourakis, Paris, 2011 2. TSELO'KHESDIKER provocateur/provocative 3. roman graphique/graphic novel 4. traces 5. KEDE'Y afin de/in order to 6. découvrent/discover 7. compliqué/complicated 8. douloureux/painful.

1. dans la crainte/frightened 2. Polonais non juifs/Polish gentiles 3. EFsher peut-être/perhaps 4. MISHPOKHE famille/family 5. KHURBM Shoah 6. INYEN question 7. ... kha'SENE ... tu peux te marier (l'orthographe modifiée correspond à son dialecte yiddish polonais)/you can marry (the spelling is modified to show her Polish Yiddish pronunciation) 8. Polonaise non juive/Polish girl (gentile) 9. Allemande non juive/German girl (gentile) 10. voici/here 11. maigre comme un clou/thin as a rail

5

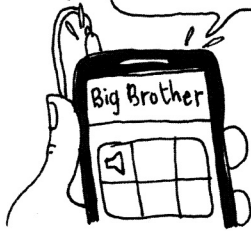
האָב איך אָנגעזאָגט אַלעמען מיין באַשלוס.

6

אַזוי גאָר¹²? שטעל זיך פֿאַר, אַזאַ ריזע האָב איך שוין לאַנג אין זינען¹³.

איך פֿאַר מיט דיר!

7

מיין עלטערער ברודער מאַרטען איז גרייט מיטצוקומען. „אָפּעראַציע פּוילן“ - אויף די שפורן פֿון דער באַבע טערעזע - קען זיך שוין אָנהייבן.

צי וואָלט איך זיך אַריינגעלאָזט אין אַזאַ אַווענטורע אָן אים?

8

און צום סוף - די מומע. וואָס כ'האָב מורא געהאַט¹⁴ איר צו זאָגן.

מיר פֿאַרן מיט מאַרטען אין פּוילן.

האַלאָ, אַנעט, וואָס מאַכסטו?

אַגב¹⁵, קענסט מיר געבן דיין קניידלעך¹⁶-רעצעפט?

[...]

9

אַזוי, איר וועט באַזוכן אוישוויץ?

אוישוויץ, פֿינף יאָר חורבן קעגן איבער טויזנט יאָר ייִדיש־לעבן און ייִדישער געשיכטע.

12. vraiment ?/really? 13. en tête/in mind 14. MOYRE ... j'avais peur/I was afraid 15. AGEV à propos/by the way 16. boulettes de pâte/dumplings.

אַן אַפּפּאַר¹

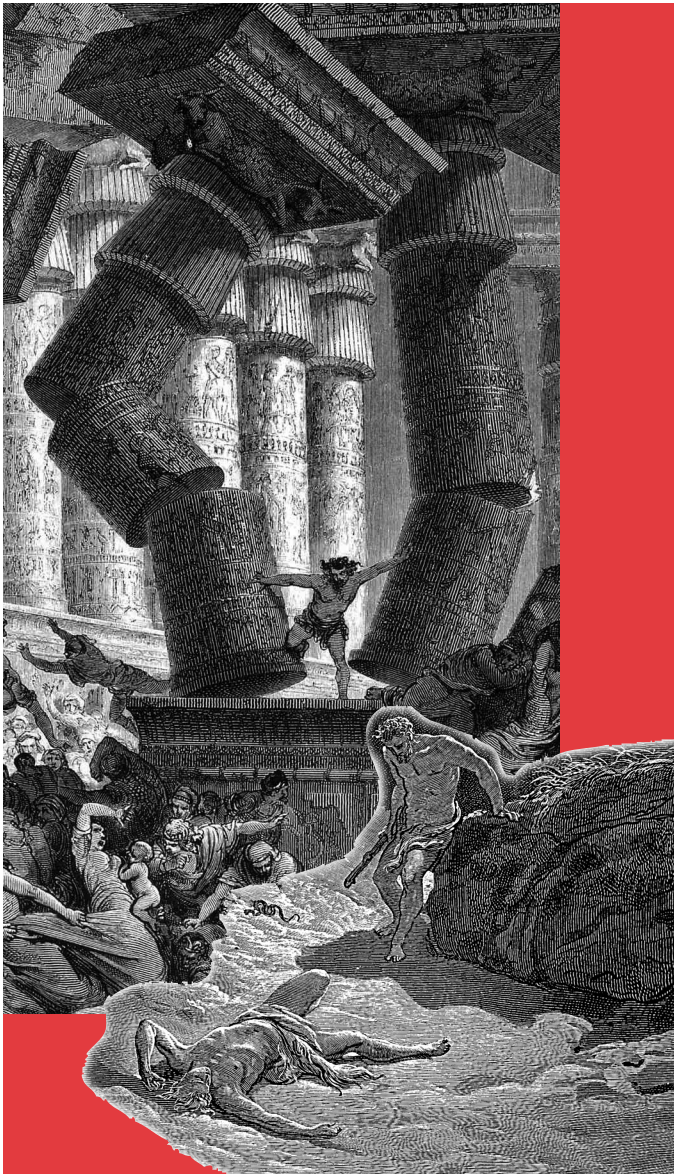
פֿון מאַרינאַ אַלעקסעוואַ

און דער זיידע האָט געדאַרפֿט אָן זײַן משפּחה¹⁸ עוואָקוירט ווערן קיין סיביר, מיט דער אויסשטאַטונג¹⁹ פֿון זײַן זאַוואַד²⁰, וווּ ער האָט געאַרבעט ווי איינער פֿון די הויפּט־אינזשענירן. איך זאָג „האָט געדאַרפֿט“, ווייל נאָך זײַן אַרױפֿשטייגן האָבן באַבע־זיידע זיך געקוקט אין די אויגן אַריין און דער זיידע איז באַלד אַראָפּגעשטיגן. די באַן איז אַוועק אָן אים. מע מוז זיך מודה זײַן²¹, אַז דער באַשלוס איז געווען אַ געפֿערלעכער : פֿאַרן פֿאַרלאָזן די אַרבעט־שטעלע האָט מען אונטער סטאַלינען אין מלחמה²²־צײַטן געקענט פֿאַרמישפּט²³ ווערן צום טויט. אָבער אין 24 שעה²⁴ אַרום, האָט דער זיידע באַוויזן צו קריגן בײַ נאַטשאַלסטווע²⁵ אַלע געהעריקע פּאַפּירן און דערלױבענישן צו פֿאַרן אין עוואָקאַציע צוזאַמען מיט ווייב און קינדער. אויף מאַרגנס האָבן זיי פֿאַרלאָזט די שטאָט אָן וואַליזעס און פּמעט²⁶ אָן עסן, מיט אַ פֿראַכט־באַן²⁷, דער פֿאַרלעצטער באַן פֿאַר דער דײַטשישער בלאַקאַדע²⁸ אויף לענינגראַד, וואָס האָט געדויערט דריי יאָר און בשעת²⁹ וועלכער פּמעט אַ מיליאָן מענטשן זענען אומגעקומען פֿון הונגער און פֿון די נאַצישע באַמבעס. אַגבֿ³⁰, די לעצטע באַן איז אַוועק מיט אַ פּאַר טעג שפּעטער און צעבאַמבאַרדירט געוואָרן אויפֿן וועג. וואָס שייך³¹ מײַן משפּחה, איז זי, מיט צוויי וואָכן שפּעטער, אַראָפּגעשטיגן פֿון דער באַן אין דער שטאָט אירקוזק, וואָס אין סיביר בײַ דער גרויסער אַזיערע³² בײַקאַל. און פֿיר יאָר נאָך אַנאַנד האָבן די קליינע קיראַ און לאה געקראָגן אַזוי פֿיל וואַלד־שישקעס, וויפֿל עס האָט זיך זיי געגלוסט. אין 1945 זענען זיי אַלע צוריקגעפֿאַרן קיין לענינגראַד. די קליינע פּלימעניצעס³³, רֶבֶקאַלע און איר שוועסטערל, זענען דער באַבען זייער אָפֿט געקומען צו חלום³⁴ און זי פֿלעגט זיך אויפֿוועקן מיט אַ געוויין. פֿרעגט איר, פֿאַר וואָס ?

– שטייג אַרויף – האָט געזאָגט די מאַמע – די באַן זאָל נישט אַפּפּאַרן אָן דיר. דער טאָטע האָט זיך אָנגעכאַפּט פֿאַרן פֿאַרענטש², אָבער איז געבליבן שטיין אויפֿן פּעראַן³. – זאָרג זיך נישט, טײַבעלע – האָט ער געזאָגט מיט צאַרטקייט – אין אַ פּאַר וואָכן אַרום וועסטו מיר נאָכפֿאַרן מיט די קינדער. די קינדער זענען אויך דאַרטן געווען, אַ ביסל פּריטשמעליעטע⁴ און צערודערטע. די באַן־סטאַנציע מיטן שטענדיקן האַרמידער⁵ איז זיי שוין געווען באַקאַנט, אָבער דאָס מאָל איז געווען אַנדערש. דער טאָטע, ווי מע האָט געמאַלד⁶, פֿאַרט אַוועק אָן זיי אין אַ קאַמאַנדיראָווקע⁷, אין וואַלד, אַזש אויף עטלעכע וואָכן. – טאָטע – האָט זיך אָנגערופֿן די זעקס־יעריקע קיראַ – דו מוזסט מיר ברענגען שישקעס⁸ פֿונעם וואַלד. איך דאַרף זיי אומבאַדינגט⁹ ! – מיר אויך, מיר אויך ! האָט אויסגעשריגן די דריי־יעריקע לאה¹⁰. – דיר וועט דער טאָטע ברענגען אַ פֿיג¹¹ ! האָט איר בײַז געענטפֿערט קיראַ. – גיב מיר אַ קוק אויף די צוויי פּרינצעסינס אונדזערע ! דער טאָטע פֿאַרט אַוועק און וואָס טוען זיי ? זיי צעקריגן זיך אויפֿן סאַמע וואָקזאַל¹² ! און דעם טאָטן : – ס'איז טאָקע גוט אַז זיי בלייבן דאָ מיט דײַן מוטער און זענען נישט געפֿאַרן אויף וואָקאַציעס קיין ווינערסלאַנד, מיט די קוזינקעס. זי, די שוויגער, וועט זיך שוין אָן עצה געבן¹³ מיט זיי. – כ'וועל שרייבן רֶבֶקאַהלען¹⁴ אַ בריוועלע, האָט געזאָגט לאה, פֿאַרטראַכט, מײַנענדיק איינע פֿון די קוזינקעס, די צוויי־יעריקע, מיט בלאַנדע געקריזלטע האָר. – ווי אַזוי ? קענסט אַפֿילו¹⁵ נישט שרייבן. – האָט איר געוואָרפֿן קיראַ, און לאה האָט גלייך געקראָגן רויטע אויגן. – קינדער, גענוג און איבערגענוג ! צעקושט זיך מיטן טאָטן, מיר גייען אַוועק ! – און מיט דער אַרבעט, מײַנסטו, וועט זײַן אין אַרדענונג ? האָט פּלוצעם געפֿרעגט דער טאָטע. – יאָ, מע שיקט מיר הינטער דער שטאָט בלוזי אויף אַ פּאַר טעג, דערנאָך באַפֿרייט מען מיר פֿון דער אַרבעט, מ'האַט מיר צוגעזאָגט. – נו, מײַנע טייערע, וועל איך אפֿשר¹⁶ אַריין אין וואָגאַן. גייט געזונט, מײַנע ליבינקע. קיראַ, זאָלסטו אַכטונג געבן אויף דער קליינער. – איך בין נישט קיין קליינע – האָט געברומט לאה... די דאָזיקע סצענע איז פֿאַרגעקומען אין שטאָט לענינגראַד (הײַנטיקער פּעטערבורג) סוף אויגוסט 1941. די מאַמע איז געווען מײַן באַבע איטע, דער טאָטע – מײַן זיידע קאַליאַ, די קליינע לאה אָדער לענאַ – מײַן מאַמע, און איר שוועסטערל קיראַ – די מומע מײַנע. די באַבע האָט מען געדאַרפֿט שיקן אויף צוויי וואָכן הינטער דער שטאָט אויף צו גראָבן טראַנשייען, אונטער די אַנגרייפֿנדיקע¹⁷ נאַצישע אַוויאָנען.

1. départ/departure 2. barre/rail 3. quai/platform 4. étourdis/confused 5. vacarme/noise 6. annoncé/informed 7. mission 8. pommes de pin/pine cones 9. absolument/absolutely 10. LEYE Leah 11. des clous (littéralt figue)/nothing at all (literally, a fig) 12. gare/station 13. EYTSÉ ... se débrouillera/she'll manage 14. RI'VKELÉN 15. AFILÉ même/even 16. EFsher peut-être/maybe 17. attaquant/attacking 18. MISHPOKHE famille/family 19. équipement/equipment 20. usine/factory 21. ... MOYDE ... il faut avouer/one must admit 22. MIL-kHOME guerre/war 23. FARMISHPET condamné/sentenced 24. sho heures/hours 25. autorités/authorities 26. KIMA'T presque/practically 27. train de marchandises/freight train 28. siège 29. BESHA's pendant/during 30. AGEV au fait/by the way 31. ... SHAYEKH en ce qui concerne/concerning 32. lac/lake 33. nièces 34. ... KHOME en rêve/in her dreams.

וואָס וועט זיין דער סוף ?

אין דעם דאָזיקן שפיל דאַרפֿט איר געפֿינען וואָס פֿאַר אַ סוף עס האָבן געהאַט די תנכישע¹ פערזענלעכקייטן וועמענס נעמען געפֿינען זיך אין דער קאַלאַנע פֿון לינקס.

1. ער איז געווען דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט וועמען מע האָט דערהרגעט².
2. זיין טויט אין מלחמה³ האָט שטאַרק פֿאַרדראָסן זיין נאָענטן חבֿר⁴ דוד⁵.
3. ער איז געשטאַרבן אין אַ בכבודיקן עלטער⁶ פֿון 969 יאָר.
4. ער האָט געוואָלט האַלטן יידן ווי שקלאָפֿן אין מצרים⁷ און איז דערטרונקען געוואָרן אינעם ים־סוף⁸.
5. ער האָט זיך געבונטעוועט⁹ קעגן משה רבנו¹⁰ און די ערד האָט אים איינגעשלונגען מיט אַלע זיינע אָנהענגער¹¹.
6. זי איז געבעד¹² געשטאַרבן אויפֿן וועג קיין בית־לחם¹³ און מע האָט זי דאַרטן באַגראָבן.
7. ער איז געווען אַ מלחמה־פֿירער נאָר אַ ייִדישע פֿרוי מיטן נאָמען יהודית¹⁴ האָט אים אָפּגעהאַקט דעם קאָפּ.
8. ער איז קיין מאָל נישט געשטאַרבן, נאָר איז אַרויף אין הימל אין אַ פֿייער־וואָגן.
9. זי האָט געוואָלט דאָס לעצטע מאָל אַ קוק טאָן אויף איר שטאָט און איז פֿאַרוואַנדלט¹⁵ געוואָרן אין אַ שטיק זאַלץ.
10. אַלץ האָט זיך אָנגעהויבן מיט דעם וואָס זיין ווייב האָט אים אָפּגעשוירן די האָר – און זיך געענדיקט מיט זיין אייגענעם טויט צוזאַמען מיט זיינע שוואַמ¹⁶.
11. ער איז געווען פֿיל גרעסער ווי זיין קעגנער¹⁷, נאָר עס האָט אים נישט געהאַלפֿן – ער איז אומגעקומען פֿון אַ שטיין וואָס האָט אים געטראָפֿן אין קאָפּ.
12. ער האָט געוואָלט הרגענען¹⁸ אַלע יידן נאָר סוף־כל־סוף¹⁹ האָט מען אים אויפֿגעהאַנגען צוזאַמען מיט זיינע צען זין.
13. ווי זיין קבר²⁰ איז ווייס מען נישט, נאָר ער איז געשטאַרבן אויפֿן באַרג נבֿו²¹, „דורך גאָטס קוש“ אין עלטער פֿון 120 יאָר – אַזאַ טויט קען זיך יעדער איינער וויינשן !

קלעבט אויס דעם ענטפֿער

- א. לוטס ווייב la femme de Loth/Lot's wife LOTS ...
- ב. שמשון הגיבור Samson shimshn HAGIBER Samson
- ג. מתושלח Mathusalem/Methuselah MESUSHELEkh
- ד. יונתן Jonathan YO'YNESN
- ה. אליהו הנביא ELYOHU-HANOVI
- ו. המן הרשע Aman/Haman HOMEN HAROShe
- ז. גלית Goliath GOLIAS
- ח. פרעה Pharaon/Pharaoh PARE
- ט. משה רבנו Moïse/Moses MOYShe RABEYNU
- י. האבל Abel HEYVL
- יא. קורח Korah KOYREkh
- יב. רחל Rachel ROKhL
- יג. האלף־ערנעס Holopherne/Holofernes

[די ענטפֿערס אויף ז' 8]

1. TANA'khishe bibliques/biblical 2. DERHARGET tué/murdered 3. MILKHOME guerre/war 4. kHAVER ami/friend 5. DOVID David 6. BEKO'VEDIKN ... âge respectable/honorable age 7. MITSTRAIM Égypte/Egypt 8. YAM-SUF mer Rouge/Red Sea 9. s'est révolté/rebelled 10. MOYShe RABEYNU Moïse/Moses 11. adeptes/followers 12. la pauvre/poor thing 13. BEYS-LEKHEM Bethléem/Bethlehem 14. YEHU-DIS Judith 15. transformé/changed 16. SONIM ennemis/enemies, sing. שונא SOYNE 17. adversaire/opponent 18. HA'RGENEN tuer/kill 19. SOFKL-SO'F finalement/in the end 20. KEYVER tombe/grave 21. NEVO Nebo.

1. און טראַכט אויך : יעדע סעקונדע טרעפֿט
2. עמעצן זײַן אייגענער וועלט־אונטערגאַנג, דאָס
3. הייסט זײַן סוף. אויך דאָס האָבן מיר זיך לאַנג
4. געוואַקלט²⁵ אינך צו דערמאָנען. נאָר איצט אַ
5. טרייסט²⁶ : איר וועט באַקומען צוויי טעם־טעמס
6. מיט אַ מאָל... אויב די וועלט שטייט נאָך אויף
7. די פֿיס. און אַבי געזונט !
- 8.
9. א.
10. ב.
11. ז.
12. י.
13. ט.

דער אַזאַנשיכט, די גלאַבאַלע אויפֿוואַרעמונג
צי די סבֿיבֿה־פֿאַרשמוצונג²⁴. וועגן די אַלע
זאָכן קענט איר לייענען אויף צענדליקער
„סוף־וועלטישע“ וועב־זײַטלעך וואָס האָבן זיך
לעצטנס געשאַפֿן אויף אינטערנעץ (ס'איז דאָ
אַפֿילו אַזעלכע וואָס ציילן די טעג וואָס בלייבן
אונדז ביזן קץ).

24. svive... pollution de l'environnement/environmental pollution 25. hésité/hesitated
26. consolation.

אלע בילדער : D.R.

שפּריכווערטער מיטן סוף

- סוף סוחר לפליטה, סוף גנב לתליה².
- אַז דער סוף איז גוט איז אַלץ גוט.
- צום לעצטן קומט דאָס בעסטע.
- דער לעצטער מאַכט די טיר צו.
- דעם לעצטן בייסן די הינט.

1. sof fin/end 2. sof soykher LE-
PLEYTE, sof ganev LETLIE la fin d'un
commerçant c'est la faillite, la fin d'un
voleur c'est la potence/the merchant's
end is bankruptcy, the thief's end is the
gallows.

דער יידישער טעם־טעם

אַ פּעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש־לערנערס

דער ייִדישער טעם־טעם איז אַ פּובליקאַציע
פֿון דעם פֿאַריזער ייִדיש־צענטער –
מעדעם־ביבליאָטעק

אין דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט
אַקווילע, יצחק, מאָרי, נאַטאַליאַ,
עווילין, רובֿי, שרון.

YIDISHER TAMTAM
Maison de la culture yiddish
Bibliothèque Medem
29 rue du Château-d'Eau
75010 Paris
Tél. : 01 47 00 14 00
Fax : 01 47 00 14 47

tamtam@yiddishweb.com

מע קען אויך לייענען דעם ייִדישן טעם־טעם
אויפֿן אינטערנעץ : www.yiddishweb.com
פּרייז : 2,50 אַיראָס 2,50

סוף־גלאַסאַר

דער סוף (ן) [sof], די ענד	fin/end
דער אויסלאָז (ן)	fin, issue, conclusion/conclusion, ending
דער עק (ן)	fin, bout/end, extremity
עק וועלט	au bout du monde/the ends of the earth
עק וועלט !	c'est la fin des haricots/it's all over
דער וועלט־אונטערגאַנג	fin du monde/end of the world
דער קץ [kets]	avènement du Messie/the coming of the Messiah
אַחרית־הימים	temps messianiques, apocalypse/
[akhres-hayomim]	Messianic era, apocalypse
ענדיקן	terminer/end, finish
(פֿאַר)ענדיקן זיך	se terminer, prendre fin/come to an end, finish
דערפֿירן צו אַן ענד	conduire jusqu'au bout/bring about the end
אַפֿשליסן (אַפֿגעשלאָסן)	clore, conclure/close, conclude
מאַכן אַן עק/אַ סוף (צו)	en finir (avec), mettre fin (à)/finish off, finish up
אַפֿשטעלן (זיך)	(s')arrêter/stop
אויפֿהערן	cesser/stop, cease
עקן זיך	prendre fin/be finished
זיין/ווערן אויס	disparaître, être fini/disappear
לעצט	dernier/last, final
צו(ם) לעצט	enfin, finalement/finally
סוף־פֿלי־סוף [sofkl-so'f]	finalement/finally
אַחרון אַחרון חבֿיבֿ	enfin et surtout, le dernier mais non le moindre/
[akhren akhren khoviv]	last but not least